

Acaralı Tefvik Paçalı

Av. Mürsel KÖSE

İkinci Dünya Savaşı'nın içerisinde, 1940 yılı baharındayız. **Stalin**'in hişmindan kaçarak Gürcistan'ın Acara bölgesinden, Kars'a bir muhacir gelmişti.

Kırk elli yaşlarında, bir adam uzun boylu, zayıf, sarışın, mavi gözlü, dolma kalem kalınlığında bıyıkları, *avurtları* çökük yanaklarına doğru uzanmış, bizim Karadenizlilerin millî kıyafetlerini andıran giyimi ve başında siyah poşu bir dolak. Nispeten Ahıska şivesiyle konuşur, çarşıda ürkek ürkek dolaşır, gözlemlerin dikkatini üzerine çekerdi.

Birdefasında ağabeyimin Halitpaşa Caddesi'ndeki berber dükkânına uğrayıp tıraş olurken; Kim olduğunu ve başından geçenleri ağabeyime anlatıyor. 1920'de Kars'ın Rus işgalinden kurtuluşundan sonra, buraya, Kafkasya'nın çeşitli bölgelerinden çok sayıda Türk kökenli muhacir akını olmuştur. Bu muhacirler, burada kendilerine el atacak hemşehri arıyorlardı.

Cumhuriyetin ilânını takip eden yıllarda, çoğunlukla kaçıp gelerek şehir merkezinde kendilerine iş tutmuş çok sayıda Ahıska göçmeni tüccar ve esnaf vardı. Ağabeyim, bunların isim ve işyeri adreslerini kendisine vermede yardımcı oluyor. Bunlar arasında, Ahıska'nın Azgur kasabasından bütün ailesiyle birlikte gelmiş olan *Seyfettin Metan* ve eşi *Hacer Hanımla oğulları Alaaddin ve Nusret Metan, kızları Kebire ve Nazire hanımları biliyorum*.

Merhum Alaaddin Metan, ticaretle uğraşırdı. Halitpaşa Caddesi'nde, mülkiyeti Kars merkez Derecik köyü eşrafından kayınpederi olan Aziz Bey'e ait bir yer vardı. Ermeniler, son çekilişte burayı ateşe verdiklerimden kullanılmıyordu. Burası bizim berber dükkânının tam karşısındaydı. Halen mevcut ön cephesi taraklı siyah taştan, zeminde faal dört dükkân, iki katlı kârgir yapının üst katına ait giriş çıkış kısmındaki aralığı ona tahsis ettiler. Zamanla şehrin sayılı tüccarları arasında yer aldı. Bu aile bize de sıhrî akrabaydı.

Tevfi Paçalı, uzun yıllar o küçücük ve daracık yerde ufak bir ahşap tezgâh üzerinde sadece tereyağ ve yöresel çeçil peyniri satmak suretiyle geçimini sağladı, kimseye muhtaç olmadı. Zamanla kılık kıyafetini de değiştirip, koyu renk takım elbiseyle kasket giymeye başladı.

Köylülerden hakikî tereyağ ve çeçil peyniri alır, onları ter temiz bir ahşap tekne içerisinde saatlerce

tekrar tekrar, o zamanın şehir şebekesinden akan, katıksız saf borluk suyuyla yıkar, nefis bir hâle getirerek satışa sunar. Kısa zamanda çok iyi de tutunmuş, özellikle şehrin bütün memur kesimi onun devamlı müşterisi hâline gelmişti.

Ağabeyim de, bizim Sukapı Mahallesi, Erzurum Caddesindeki

iki katlı evimizin zemin katında müsait bir oda, bir aralık ve odunluktan ibaret kısmı, ona ikâmetgâh olarak tahsis etmişti. Çoğu zaman sabahları erken ağabeyimle birlikte işe gider, akşam yine birlikte dönerlerdi.

Tevfik Paçalı, hemen her akşam evde kıldığı yatsı namazlarından sonra bir süre yüksek sesle Kur'an okur sonra memleketinde bırakmış olduğu çoluk çocuğuna, ağlayarak dualar ederdi. Biz bazen balkona çıktığımızda, onun adeta bu feryadını duyar ve çok duygulanırdık.

Memleketinde eşiyile dokuz erkek evlâdını bırakıp, canını Kars'a atabilmişti. Sonraki yıllarda *N. Hruşçev* zamanında bir ara çocuklarıyla haberleşebilmişti. Oradan kendisine el dokuması yün kazak, çorap ve boyunbağı göndermişlerdi. Fakat bu haberleşme çok kısa sürmüş ve kesilmişti.

1951-1952 yıllarıydı... Alaaddin Beyler, kayınpederine ait o binanın üst katını tamir ederek kulüp hâline getirdiler. Tefvik Paçalı da zorunlu olarak o giriş yerini ve dolayısıyla işini terk etmiş oldu. O aralar bizim evden de ayrılmış, gününü, namaz vakitleri dışında kahvehanelerde geçirmeğe başlamıştı.

İş bıraktığı zaman elinde 30-35 bin lira kadar bir birikimi olduğunu bizlere hissettirmişti. Alaaddin ve Nusret kardeşlerin Kâzımpaşa Caddesi'nde bir manifatura mağazaları olduğu gibi *Bulanık Yaylası* da ellerindeydi. Ayrıca celepcilik de yapıyorlardı. Dolayısıyla Tefvik Paçalı'nın birikimini de değerlendirecekleri söylentisi vardı.

M. Köse

Ben Kars'ın yerli ahalisinden 15 Mayıs 1928 doğumluyum. Babam, işgal zamanında Rus mezalimine maruz kalarak 1914 yılında Sibiryaya sürgün edilmiş ve dört yıl Orenburg şehrinde tutuklu kalmıştı. 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra dağılan Türk esirlerle birlikte kaçarak yurda dönmüştü. Onu, ben küçükken 20 Temmuz 1935 tarihinde kaybetmiştik. Yaşamım boyunca çok olaylarla ve birçok insanlarla karşılaştım. 'Hayatım roman' deyimi benim için çok cılız kalır. Birçok olaylar, anekdotlar ve hikâyeler tespit ederek oluşturduğum defter ve dosyalar arasında Tevfik Paçalı da var. Zira onun benden ilk nazarda yerine getirilmesi asla mümkün görülmeden iki isteği/dileği olmuştur. Bunlardan birincisi yerine getirilmiştir. Ya ikincisi?

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ağabeyim askere alındığından ben ortaokuldan sonra ara vermiş, 1949'da dört yıllık liseye başlamıştım. 1952-53 ders yılı dönemi Haziran'ında Kars Lisesinden iftiharla mezun oldum. Kendi arzum ve öğretmenlerimin de tavsiyesiyle, mimarlık tahsili yapmak üzere İstanbul'a giderken, Tevfik Dayı'ya da ugradım.

Tevfik dayı bana işte bu sırada ilk dileğini ilettili: "Mürsel, benim Ankara'da bir dayım var, adı Ali Rıza Acara'dır. Adresini bilemiyorum. Büyük adamdır. Ona rastlarsan, selâmlarımı, hürmetlerimi ve şimdilik iyi olduğumu söylemeyi unutma."

Dedim ki, "Tevfik dayı, ben Ankara'ya değil, İstanbul'a gidiyorum."

O, "Olusun! Yani Ankara'ya yolun düşerse..." dedi...

Olacak iş mi diye içimden gülererek, daha doğrusu pek ciddiye almayarak, "Peki, hay hay!" dedim, vedalaştık.

O sıralar Metanlar da Kars'taki işlerini tasfiye ile Ankara'ya göçmüş bulunuyorlardı. Uzun hikâyedir, kader benim de yönümü Ankara'ya çevirmişti.

*

İlâhi rastlantı dedikleri bu olsa gerek, neredeeen nereye...

Bir gün Hukuk Fakültesinde bir ders sonu teneffüsüne çıktığımızda, kendisiyle hiç görüşüp tanışmadığım, hafif şişmanca, esmer benizli bir genç, bana yaklaşarak, çok kibarca bir edayla, "Kardeşim affedersiniz, size bir şey sorabilir miyim?" dedi. Ama bana henüz cevap fırsatı vermeden devam etti: "Siz her halde Karslısınız!"

"Bunu nereden anladınız?" diye sordum. Cevap verdi: "Kusura bakmayınız, ben sizin arka sıranızda oturuyordum. Teneffüse çıkarken, gözüm sizin sıra üzerinde bıraktığınız sarı defterin üzerindeki 'Mürsel Köse-Kars' yazılı kırmızı kaşeye ilişti..." Sonra konuştuk. Bana dedi ki, "Sizden Kars'ta yaşamakta

olan birisini tanıyıp tanımadığınızı sormak istiyorum. Bundan 10-15 yıl kadar önceleri, Gürcistan-Acara'dan Kars'a göç etmiş, hâlen orada yaşayan Tevfik Paçalı adında birisini tanır mısınız?"

Birdenbire donup kaldım. Duygulandım, ağlayacak gibi oldum. İşte ilâhi rastlantı dedikleri şey bu olsa gerek, diye içimden geçirdim. Birbirimizin yüzüne bakıp kala kaldık. Sonra ben toparlanıp ona sordum, "Acaba siz onun, bir ara bana sözünü ettiğ Ankara'da bulunan dayısı Ali Rıza Acara'nın oğlu filân olmayasınız?" Bu sefer o heyecanlandı, yarı haykırarak "Evet!" diyebildi.

Sonra ben Tevfik dayının bizim adamımız olduğunu, yıllarca bizim evde oturduğunu, olan biteni ona anlatırken, bir ara sözümü keserek, "Siz Baki'nin neyi olursunuz?" diye sordu. Kardeşiyim dedim. Meğer Alaaddin Beylerle daha önce tanışmışlar, Alaaddin Bey onlara, Tevfik dayıyı, ağabeyimin himayesinden söz etmiş, onlar da ağabeyimin adını bellemişler. Sonra birdenbire sanki kırk yıllık ayrı kalmış dost gibi birbirimize sarıldık. "Demek ona iyilik yapan kimseler sizlersiniz, seni mutlaka babama götürmeliyim!" dedi. Müteakip ders aralarında ben kendisine Tevfik dayının hayat hikâyesini anlattım.

Bu olay Tevfik Paçalı'nın, ben birkaç yıl önce Kars'tan ayrılırken, bana iletmiş olduğu dileğinin gerçekleşmesine yönelik, hiç akla hayale gelmeyen olağanüstü bir rastlantıydı.

Bu arkadaşın bana bir iyiliği oldu. Onu da buraya not etmeliyim. Gazetede okuduğum bir ilân sonucu, açılan imtihanı kazanarak, Karayolları Genel Müdürlüğü, Yol Etüt ve Proje Fen Heyeti Müdürlüğü'nde, Teknik Ressam ve Hesapçı olarak işe girmiştik. Kendim için uygun bir ev arıyordum. Bana kendilerinin de oturmakta olduğu Aydınlikevler'de, karı-koca memur bir ailenin yanında, bahçeye müstakil kapısı açılan, bir oda bir aralıktan ibaret bir ev bulmuştu. Burada çok rahat etmiştim. O aileyi de her zaman için minnetle anarım.

*

Arkadaşım beni babasına götürdü. Ali Rıza Acara, 60-70 yaşlarında, orta boylu, kumral, geniş çehreli, hafif göbekli, az fakat güzel konuşan, kıyafeti ve görünüşü ile insanı etkileyen, gün görmüş, saygın, halk deyimiyle ağır bir kişiliğe sahip biriydi.

Kendisi gibi yaşlı bir arkadaşıyla, avukatlık yapıyordu. Müşterek yazıhaneleri, o zamanki Ankara Adliyesi binasına çok yakındı. Anafartalar Caddesi, Konya Sokak, Emin Sazak Apartmanı, ikinci katta üç odalı dairenin iki odasını kullanmaktaydılar. Daha sonra diğer bir odayla mutfak ve banyosunu da bana kiraladılar. Aydınlikevler'den oraya taşındım; bir müddet de orada oturdum.

Ben her sabah erken işime giderdim. Onlar da saat 16,00'da yazıhaneyi terk ederlerdi. Kendileriyle hiç karşılaşmazdık. Ben genellikle akşamları saat 18,00-19,00 sıralarında eve gider, geceleri ders çalışırdım.

Çok acıdır ki, ben Ali Rıza Bey'i sadece Tevfik Paçalı'nın dayısı olarak tanımış, ondan ötesine varamamışım. Bu talihsizliğin bende açtığı yara hiç kapanmamıştır. Oğlu da babasının kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir.

Bir gün mutat olarak saat 18,00'de eve gittiğimde, Ali Rıza Bey beni girişte karşıladı. "Evlâdım, ben seni bekliyorum." dedi. Yazıhanesine geçtik. Hemen konuya geçti: "Evlâdım benim Cebeci'de oturan çok eski bir arkadaşım var. Son yıllarda rahatsız olduğu için evden çıkamamaktadır. Ben hemen her pazar günü onu ziyarete giderim. Kendisi Karslıdır. Senin de bilmen gerekir. Kırk yıllık işgalden sonra Ruslar Kars'tan çekilirken kurulmuş olan Millî Şura Teşkilâtı'nın hem kurucularındandır hem de bu hükûmetin Dışişleri Bakanıdır. Bu tarihî kişi, Kars kurtulduktan sonra TBMM'ye Kars Milletvekili olarak seçilmiş olan Fahrettin Erdoğan Bey'dir. O zaman ben de Acara'dan Batum Milletvekili olarak birinci meclise katılmıştım. Derin dostluk ve arkadaşlığımız, 23 Nisan 1920'de yeni TBMM bünyesinde başlamıştır. Geçtiğimiz pazar günü yine ziyaretine gittim. Senden, benim yazıhanemde Karslı bir öğrencinin oturduğundan söz ettim. Hemen dikkat kesilerek bana çok rica etti, 'Bir dahaki sefer o çocuğu da mutlaka bana getir; hele bakayım kimlerdendir, ona soracaklarım olur!' dedi."

Ben daha küçükken ve büyükler birbirleriyle sohbet ederken, "Asbuğalı Fahrettin Bey, Türkmen Fahrettin Bey" diye onu andıklarını hatırlar gibi oldum. Fakat o çağında büyüklere karşı biraz çekingen ve utangaç yaratılışım nedeniyle olsa gerek dedim ki: "Bey amca, Fahrettin Bey beni, yani Karslı bir çocuğu niçin görmek istiyor, keşke bilsem..."

Aradan bir iki hafta geçti Ali Rıza Bey'le bir araya gelip Fahrettin Bey'e gitmek kısmet olmadı.

Benim eniştem Ahmet Çakar da aslen Ahıska'nın Azgur kasabasından olup, o tarihlerde Adapazarı'nın bir nahiyesinde Bucak Müdürüydü. Ben kısa tatillerde ablama giderdim. O sıralarda bir gidişimde konuyu ablama anlattım. Ablam hemen bana, "Mürsel, Fahrettin amca hâlâ sağ mıymış? Onun yanına mutlaka git ve kendini tanıt. O babamızın en samimî dostu ve Sibiryâ'da sürgün arkadaşındı. Sen hatırlayamazsın. Babamın sağlığında her Ramazan ve Kurban Bayramı'nın birinci günü bize gelirdi. Onun yolunu beklerdik. Gözleri biraz zayıftı. Bahçeden geldiği gözükünce (bizim ev, Millet Bahçesi'nin karşısındaydı) ben koşar elinden tutar, merdivenlerden

çıkmasına yardım ederdim. Mutlaka yanına uğra, kendini tanıt..." yds.

Adapazarı'ndan Ankara'ya döndüğümde, bu sefer bir öğle paydosunda ben gidip Ali Rıza Bey'i gördüm. Ali Rıza Bey bana, "Evlâdım öğrendim, Fahrettin Bey hatıralarını bir kitap hâlinde bastırmış. Kendisi 1914 yılında Kars'ın birçok ileri gelenleriyle birlikte, Ruslar tarafından Sibiryâ'nın Orenburg iline sürgün edilmiş ve birkaç yıl esarete kalmış. Orada kendisinin çok yakın iki sürgün dava arkadaşı varmış. Onların resimlerini kitabına koymak istemiş, ama bir türlü ele geçirememiş. Onların da birisi hayli zaman önce ölmüş, öteki sağlamış. Diyor ki o çocuğu bir bana getir, sorup soruşturayım, benim o arkadaşlarımı tanıyor mu, onların kimi kimsesi var mı, ileride lâzım olur ümidiyle onların resimlerini tedarik edebilir mi? Onun bu arkadaşları iki kardeşmiş. Birisinin adı İbrahim öteki de Hamza. Hatıralarında bu iki kardeşten çok söz ediyor."

Birden duygulandım, ablam haklıymış, tutuldum. Başım yere eğik donakaldım. Ali Rıza Bey gözlerini bana dikmiş, evlâdım ne oldu, der gibi yüzüme bakıyor. Neden sonra toparlanıp, "İbrahim benim babam, Hamza da amcamdır!" diyebildim. Hıçkırığımı tutabildiysem de, gözyaşlarım hâlimi ele vermişti. Ali Rıza Bey iki elini iki omzuma koyarak, "Evlâdım demek ki Fahrettin Bey, seni arıyormuş! Ben önümüzdeki pazar, kendisiyle birlikte onun ziyaretine gideceğime kesin söz verdim."

İçinde bulunduğumuz haftanın günlerini sayıp, çabuk geçmesini beklemeye başladım.

Yanılmıyorsam o haftanın perşembe günüydü. Sabahleyin odamda mutat olarak günlük tıraşımı oluyor, radyodan da haberleri dinliyordum. Birdenbire Fahrettin Bey'in ölüm haberi geçmesin mi? Aman Tanrı'm bu nasıl kahredici bir talihsizlikti? Ya ben şimdi Ali Rıza Bey'e ne cevap verecektim?

Bu olayın içerisinde bir değil, dönüşü olmayan zincirleme birkaç kahredici talihsizlik sıralanmıştı. Hâlbuki, Ali Rıza Bey bu teklifi bana getirmeden önceleri, bir ara Hamza amcam da rahatsızlığı nedeniyle Ankara'ya gelmiş, benim yanımda 15-20 gün kalıp dönmüştü. Amcamı da onlarla buluşturamışım. Çünkü yukarıda belirtmişim, ben o zamanlar Ali Rıza Bey'i sadece, Tevfik Paçalı'nın dayısı olarak tanımıştım. Ne zamana kadar? Ta ki 1967'de memlekete dönüp avukatlığa başladıktan birkaç yıl sonra, 2003 yılında yayınladığım *İşgalden Kurtuluşu* adlı kitabımın çalışmalarına başladığım sırada, Ali Rıza Acara ile Fahrettin Erdoğan Bey'in tarihî kişiliklerine vakıf olup kahrolmuşumdur.

Ama şu gerçeği de itiraf etmeliyim, demek ki o tarihlerde benim yaşım, kültürüm ve kendi yaşam mücadelem, hasbelkader yakınlarına kadar

gidebilmiş olduğum hâlde, onların tarihî kişiliklerini sezinlemeye yeterli değilmiş.*

Bizim Kars'taki evimizi de ağabeyim Ankara'ya nakletmişti. Ben 1958 yılı başlarında Ali Rıza Bey'in yazıhanesinden ayrılmıştım. Ondan sonra bir daha ne kendisiyle ve ne de oğluyla karşılaşmadım.

*

Tevfik Paçalı'nın benden ikinci talebine gelince...

Ailece Ankara'ya göçmüş olmamıza rağmen, ben genelde yaz tatil/izinlerimi Kars'taki akrabalarımın yanında geçirirdim. Tam hatırlayamıyorum, 1950'li yılların sonlarıydı. Yine Kars'tayım. Bir gün şehirde dolaşıyorum. İstiklalî Millî (şimdi Atatürk) Caddesi'nde Aliğa Camii önünden geçerken, bir ara benden 10-15 adım önde gitmekte olan, yaşlı ve her hâliyle düşkün bir adam dikkatimi çekti. Ama neredeyse düşecek gibi takatsız ve tarifi zor kıyafetsiz... O hâliyle bile bana, yürüyüşü Tevfik dayıyı hatırlattı.

Adımlarımı biraz daha açarak, ona yetişip yanından geçip ilerledim. O cadde bugün bile sakin bir caddedir. Yaya kaldırımında ikimizden başka kimse yok. Bir hayli gittikten sonra, tekrar geri dönerek, yavaş yavaş ona doğru yürüdüm. O hiç başını kaldırıp bakmadan, kenara kayıp bana yol vermek istedi, ben de onun önüne kaydım, yüz yüze gelip durduk. İkimiz de sessiz duruyoruz. O anda onun biraz da saç sakal basmış yüzüne baktım. Aman Allah'ım! Evet bu bizim Tevfik dayı...

Bu arada nihayet o da başını kaldırmış, şaşkın şaşkın bana bakıyordu. Fakat tanıyamadı. Artık sabredemedim, ağızdan titrek bir şekilde 'Tevfik dayı!' sesi çıktı. O da, 'Vay Mürsel, sen misin!' diyebildi. İkimizin de gözünden yaşlar boşandı.

Bir süre öyle ayakta kaldık; sonra caminin bahçesine geçerek bir bankoda oturduk. Ama ikimizin de akli başından gitmiş, ruh çöküntüsüyle, ne kadar zaman ve neler konuşabildiğimizi tümüyle hatırlasam da, şimdi anlatmanın, yürek parçalamaktan öte bir yararı olmaz...

Hiç bir teklifimi kabul etmedi. O zaman Kars'ın ileri gelen tüccarlarından ve aynı zamanda çok soylu ailelerinden olan *Temizeller* (öyle anılırlardı), infak ve iaşesini temin ediyorlarmış. Geceleri de yine onların tahsis ettiği bir mekânda yatıyor, sabah olunca, kendisini dışarı atıp, تنها yerlerde dolaşmış. Temizeller'in ona el atmasını duymuş olmak beni biraz ferahlatmıştı.

Fakat Tevfik dayı, hayatla ölüm arasında sıkışıp kalmıştı. Yürekler acısı bir hâldeydi. Tevfik dayı yaşlanmıştı, hastaydı (tüberküloz), nefes darlığına müptelâ, göz ve kulakları da isyankârdı. Her sözünün başında benden helâlik istiyordu. Belli ki daha

fazla birlikteliğe tahammül ve takati yoktu. Nihayet ayrılırken ikinci bir isteğini (daha doğrusu buna vasiyeti demek gerek) ilettili.

"*Hep bekledim ama gelen olmadı. Şimdi artık gelip beni bu hâlde görmelerini de istemem. Olur ya ki, bir gün benim çocuklarımdan gelip beni buralarda arayan olursa ve sen onlara rastlarsan, sen benim bu hâlimi hiç görmemiş ol, onlara benim evvelki hâlimle öldüğümü anlat.*"

Yıllar sonra ben tekrar memleketim olan Kars'a döndüğümde, Tevfik dayı yaşamını yitirmişti. Öğrendim ki, son yolculuğuna uğurlanmada da yine *Temizeller* gerekeni yapmışlardı.

Hayır, aradan geçen bunca yıllar içerisinde, gelen gideni olmamıştı... ●

Kars, 24.08.2009

* Rahmetli Fahrettin Erdoğan Bey'in babam İbrahim emcam Hamza'yla olan ilişkileri ve kader birliktelikleri hakkında çok geniş bilgi, kendi eseri olan *Türk Elleriinde Hatıralarım* (1. Baskı, 1954; 2. Baskı, 1998, Kültür Bakanlığı) adlı kitabında mevcuttur. Ayrıca Mürsel Köse, "Elviye-i Selâse (Kars-Ardahan-Batum) 1877-1920, *İşgalden Kurtuluşu*/Kırk Yıllık Kara Günler ve Ermeniler, Ankara 2003" eserimizde de bilgi vardır.

Sayın Okuyucu!
Neşriyatı olmayan
bir dava yürümez!
Dergimiz,
dermanımızdır.
Bizim Ahıska'yı
oku, okut ve
tanıt.

